

La lectura a Europa

L'impacte de les polítiques educatives en els resultats de les proves PIRLS i PISA

Lo encuentra no muy lejos, en la cafetería. Allí, un joven de apenas trece años lee ensimismado un libro que apoya sobre la mesa. No consigo descifrar el autor ni el título: da lo mismo. A esa edad se lee todo que cae en las manos porque sobra la curiosidad y el tiempo corre lento.

Estrella de Diego¹

Les nou del matí. A milers de quilòmetres, tres mestres reben els seus alumnes: *Bon dia! Bonjour! Goedemorgen!* Els nois tenen la mateixa edat, els mestres no, però tots tres comparteixen la mateixa il·lusió. Avui, investigaran sobre les fases de la lluna. Cadascun d'ells ha preparat la seva estratègia. Una mestra reparteix al grup un text sobre la mitologia grega de la deessa Artemisa, l'altra planteja unes preguntes que cal contestar en parelles fent una recerca a l'ordinador i el tercer grup obre el llibre de text, fa lectura individual i mira de contestar les preguntes que hi ha al final de la lliçió. També podien haver activat els coneixements previs, visionat un fragment d'alguna pel·lícula o elaborat una maqueta amb la terra, la lluna i el sol, per exemple. Són maneres d'actuar que vénen marcades per la pròpia formació, la implicació de les famílies, la metodologia del centre, la configuració de l'alumnat, els recursos dels quals es disposa, etc.

Sigui com sigui, independentment de l'estratègia que prepari el mestre, si se'n volen sortir, els infants i joves han de ser **competents en lectura**. En paraules de la senyora Androulla Vasiliou² *"saber llegir i escriure és indispensable en la vida moderna. En societats dominades per la paraula escrita és fonamental per als ciutadans de totes les edats. Saber llegir i escriure capacita els individus: és crucial per educar els fills, per trobar feina i conservar-la, per ser un consumidor actiu, per gestionar la salut i aprofitar tot el que aporta el món digital, tant des del punt de vista social com des del punt de vista laboral"*.

De tant en tant, aquests tres grups d'alumnes han de realitzar unes proves externes, obligatòries. Se'ls avalua la seva competència lingüística. Són unes proves rigoroses, benintencionades, les mateixes per a tots, que tenen com a objectiu disposar d'informació sobre els diferents sistemes educatius i pretenen millorar els resultats dels alumnes. Es recullen els resultats dels vint-i-set països de l'Unió Europea i es classifiquen els diferents Estats segons el seu nivell. La idea és anar més enllà dels components cognitius de la

lectura (és a dir, de la descodificació de les paraules i la comprensió dels textos) i abastar altres aspectes com la motivació i l'interès per la paraula escrita. Del que es tracta és d'aconseguir que els alumnes siguin competents en lectura, que llegeixin i, sobretot, **que llegeixin per aprendre**.

Incredulitat, dubtes, acceptació i anàlisi

No obstant, alguna cosa grinyola. Quan ens arriben els resultats i ens veiem a la cua, allunyats de països (potser mitificats) com Finlàndia o Bèlgica, **la nostra reacció inicial és de sorpresa i de negació**. No és possible —ens diem— que un de cada cinc alumnes no sigui capaç de comprendre un text escrit. No és possible amb la quantitat d'hores que hi dediquem a la lectura de tota mena d'escrits, de les estones que es passen els nois i noies contestant preguntes sobre el que han llegit i fent tota mena d'exàmens, sense oblidar que a l'escola tenim organitzades unes sessions setmanals de foment de la lectura a la biblioteca, els alumnes participen del programa de "padrins de lectura", fan lectures obligatòries, llegeixen tota mena de textos amb el guiatge del mestre, etc.

La segona reacció és dubtar de les proves. Pensem que estem davant d'unes proves amb certs paranys. Ens qüestionem que allò que s'avalua (la competència lingüística) sigui l'objectiu principal de l'educació i afegim que les proves, estandarditzades, no contemplen els processos d'aprenentatge, el treball cooperatiu o l'educació en valors, per exemple.

Després en plantejem, amb cert astorament, **què passarà quan els resultats es tradueixin en comparacions entre centres** educatius, quan els resultats de les proves siguin objecte d'anàlisi pels mitjans de comunicació —no cal ser endeví, els números tenen múltiples interpretacions— i, com és previsible, els països que aposten per invertir en educació —no cal mirar, sinó, la migradesa del percentatge dels pressupostos que s'hi dediquen a casa nostra— augmentaran la seva cotització, el seu prestigi, mentre que nosaltres en sortirem afeblits i amb la reputació com a professionals qüestionada.

Direm que les proves no contemplen les diverses realitats dels nostres alumnes, el seu medi social i cultural, que la prova no hauria de ser la mateixa per a tothom, que amb la quantitat d'alumnes immigrants que tenim a les aules el procés és més lent, etc.

Serà quan no ens quedin més arguments per justificar la nostra baixada a l'Hades, que **estarem en condicions d'acceptar que hi ha alguna cosa que potser no fem bé ni com mestres, ni com a escola ni com a país.** Ens arremangarem i, com que som positius i volem millorar, buscarem els informes comparatius amb els altres països per esbrinar els motius de la nostra situació, pas previ per saber com posar-hi remei.

Finalment, **llegirem i analitzarem els resultats** que publica la Comissió Europea mitjançant la xarxa Eurydice³ i també els sengles informes PISA⁴ i PIRLS⁵ del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Del seu anàlisi se'n desprenen moltes dades clarificadorres, entre les que destaquem les tres següents:

Sistemes educatius diversos

Hi ha molta diferència entre el control obsessiu centralista d'alguns països com Espanya, on les Administracions locals tenen poca incidència, amb d'altres com els nòrdics que atenen les singularitats de cada zona, descentralitzen i apliquen polítiques educatives municipals més properes.

A les proves PIRLS, Espanya obté 513 punts. Els 25 països que estan en aquesta mostra que també pertanyen a l'OCDE⁶ arriben als 538 punts de mitjana mentre que els de la UE aconseguixen 534. Les puntuacions més altes són les obtingudes per Hong-Kong (571), la Federació Russa (568) i Finlàndia (568). Els resultats assenyalen que el percentatge d'alumnes excel·lents d'Espanya (4%) és inferior al de l'OCDE (10%) i que la proporció d'alumnes endarrerits (6%) és superior a la de l'OCDE.

A la majoria dels sistemes educatius no apareix, o apareix escadusserament, la idea de formació contínua i es busquen resultats a curt termini, per l'ara i l'aquí, sense preveure el bé comú que significa mirar més enllà.

També s'observa una gran preocupació per les onades migratòries que, amb una Europa sense fronteres, permet el flux entre regions i fa que a les aules hi hagi un gran nombre d'infants que tenen com a pròpia una altra llengua.

Els països que obtenen més bons resultats apliquen uns mètodes "multi-estratègics" en els que el docent explica diverses estratègies de lectura i les reforça amb el diàleg amb

els alumnes per tal d'ajudar-los a comprendre el text. És el que s'anomena **ensenyament recíproc**. En aquesta línia avança el programa ILEC⁷ que es comença a aplicar en alguns centres de Catalunya. Es tracta de facilitar l'**aprenentatge cooperatiu**, que els alumnes aprenguin a fer preguntes i a inferir les respostes i a que siguin conscients de "com aprenen" i quins mecanismes han d'activar per comprendre un text.

Lluny d'aquesta idea es troben algunes polítiques de països que pensen en formar ciutadans competitius, individualistes i preocupats per connectar escola i empresa. És el cas de la LOMSE⁸ en el preàmbul de la qual podem llegir, per exemple, aquestes frases demolidores: *"L'educació és el motor que promou la competitivitat de l'economia i el nivell de prosperitat de un país. El nivell educatiu d'un país determina la seva capacitat de competir amb èxit en l'arena internacional i d'afrontar els desafiaments que es plantegen en el futur"*. **Competitivitat i economia** són conceptes que, a alguns, ens plantegen dubtes, essent com som persones que apostem per una formació humanista que s'alii amb la felicitat que ens atorga el coneixement de la cultura, l'art, la música, etc.

Els mestres

El mestres tutors són la peça clau d'aquest engranatge perquè són els primers en detectar les dificultats de determinats alumnes respecte a la lectura. Els sistemes de formació són variats, segons els països. Influeixen la qualitat dels aprenentatges rebuts a la universitat, les pràctiques més o menys guiades, l'accés al centre educatiu, el tipus de centre on vagis a parar, la col·laboració amb els companys, el seguiment i actualització dels coneixements, etc.

En el nostre cas hi ha, també, un malestar creixent per la càrrega laboral cada cop més complexa, pel poc prestigi social i per la sensació de disposar de pocs recursos i ajuts. Mirem amb enveja les escoles sueques o irlandeses que disposen de **mestres especialistes en lectura** que saben com actuar amb casos de dificultats lectores, mestres que poden treballar amb un grup reduït d'alumnes, amb el suport de les famílies i de l'Administració educativa.

Com que la formació universitària que rebem és insuficient, si volem reeixir haurem d'organitzar-nos i aprendre els mètodes d'ensenyament de la lectura, assistir a cursos, compartir seminaris i grups de treball, formar-nos autònomament, amb la il·lusió i

l'entusiasme dels que parlàvem al principi, conscient que la millora passa per les nostres mans.

Els alumnes

Dues dades que cal considerar dels informes sobre lectura són les que fa referència al sexe dels lectors i al nivell econòmic.

Pel que fa al **sexe**, la dada és significativa: si les noies representen un 13% de persones que no tenen un nivell de comprensió lectora suficient, els nois s'enfilen fins al 26%, el doble, és a dir, un de cada quatre nois no són capaços d'interpretar, inferir o resumir un text escrit.

La segona dada confirma que **el nivell sociocultural** incideix en els resultats. Així els fills de famílies que tenen una posició confortable, que els acompanyen a la biblioteca, els compren llibres i es preocupen pel seu aliment cultural, obtenen millors resultats. És habitual que alumnes de nivell sociocultural similar es concentrin en la mateixa escola i això conforma una línia educativa definida.

Si afegim que el futur passa per la lectura en pantalla i que aquesta lectura en pantalla és més complexa i exigeix una competència lectora més acurada, el panorama és preocupant.

A les dades de les comunitats d'Espanya els alumnes excel·lents no estan concentrats en determinats centres ni tampoc els estudiants endarrerits en altres. En tots els centres espanyols hi ha alumnes excel·lents, intermedis i endarrerits, cosa que no passa en la mateixa mesura en molts països de l'OCDE. Els centres privats i concertats obtenen uns rendiments acadèmics una mica més elevats perquè els seus alumnes procedeixen generalment d'entorns més afavorits, no perquè els centres en si siguin millors.

Seguirem parlant de lectura perquè estem convençuts que els nostres alumnes 2.0 mereixen que siguem bons mestres, que els acompanyem en aquesta aventura única que és la vida i que la puguin viure feliços sense haver de retallar-los les ales. Però perquè això sigui possible ens caldrà mirar-nos tots plegats als ulls i apostar per l'educació. I ho

farem amb decisió, molt millor que Orfeu que va resistir sense mirar enrere però que a última hora va dubtar i va veure com la seva esposa Eurídice s'esvaïa al seu davant.

En aquest monogràfic que teniu a les mans, hem volgut presentar-vos unes experiències de persones que estan en contacte amb els infants cada dia: l'Ulrica Brunberg, mestra en una escola municipal finlandesa, l'Ilse Reyskens, mestra a Flandes, l'Edith Schwarze, mestra a Àustria i la Marie-Françoise Camps, mestra a França. Són persones que estan contentes i satisfetes de la seva feina i que tenen la sort d'estar en escoles, ciutats i països que han abocat esforços econòmics importants per aconseguir millorar els nivells de comprensió lectora dels seus infants i ho han aconseguit. A totes quatre l'agraïment per la seva col·laboració⁹.

Jaume Centelles

NOTES:

1. DE DIEGO, ESTRELLA. *Veranos de lectura*. Suplement Babelia del diari EL País. 14 d'agost de 2010
2. Androulla Vasiliou és l'Eurocomissària responsable de l'àrea d'Educació, Cultura, Multilingüisme i Joventut.
3. Eurydice és la xarxa europea d'informació sobre educació. Es tracta d'una xarxa institucional creada per la Comissió Europea i els estats membres l'any 1980 com a mecanisme estratègic per impulsar la cooperació en l'àmbit educatiu, tant a través de l'intercanvi d'informació descriptiva de l'organització i funcionament dels sistemes i les polítiques educatives europees, com en la realització d'estudis comparats sobre temes d'interès comú.
4. L'Informe PISA (*Program for International Student Assessment*) es basa en l'anàlisi del rendiment d'estudiants a partir d'uns controls que es realitzen cada tres anys i que tenen com a objectiu la valoració internacional dels alumnes de quinze anys.
5. PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*), és un estudi de l'Associació Internacional per a l'Avaluació del Rendiment Educatiu (IEA) sobre les polítiques, les pràctiques i els resultats educatius en més de 60 països de tot el món. Mesura les tendències en el rendiment en comprensió lectora de les nenes i nens de 4t. d'Educació Primària (9-10 anys). Hi participen aproximadament uns 50 països, entre ells Espanya.
6. L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) és una organització de cooperació internacional, formada per 34 Estats, l'objectiu dels quals és coordinar les seves polítiques econòmiques i socials. També se l'anomena «el club dels països rics»
7. LOMCE: Llei orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa, més coneguda com "Llei Wert".
8. ILEC: Programa d'Impuls de la Lectura que promou el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.
9. Un agraïment especial, també, per a les persones que han fet possible el contacte amb les quatre mestres, l'Àlex Cossials de la Fundació Jaume Bofill de Barcelona i l'Ignasi Centelles del Centre Maurits Coppieters de Brussel·les.

RESUM DEL CONTINGUT

El present "A fons" recull algunes opinions de quatre mestres d'aula que ens expliquen la seva quotidianitat. Són mestres de diferents països europeus que veuen i viuen l'educació de maneres

ben diverses, amb il·lusió i sensació de sentir-se recolzades i valorades. És útil conèixer com funcionen en altres indrets per comparar i entendre el perquè de la tenalla que ens angoixa en veure com els projectes, la gestió dels recursos i les polítiques educatives aboquen els nostres alumnes a un futur poc estimulants i massa incert.

PARAULES CLAU

Lectura, Unió Europea, Informe PIRLS, Informe PISA, sistemes educatius, mestres, Xarxa Eurydice.